

KS. TOMASZ MOSKAL* – LUBLIN

BIBLIOTEKA JERZEGO ALBINUSA CZYLI U POCZĄTKÓW KSIĄŻNICY UNIWERSYTETU WILEŃSKIEGO

W episkopacie polskim doby renesansu spotykamy biskupów, którzy swoje zainteresowania humanistyczne łączyli z umiłowaniem książki. Można w tym miejscu wskazać tak znane postaci jak: Piotr Tomicki, Andrzej Krzycki czy Piotr Dunin Wolski¹. Ich księgozbiory doczekały się obszernych opracowań². Są także postaci, które w tamtym okresie zgromadziły imponujące księgozbiory, z których zachowały się nieliczne woluminy. Trudno więc odtworzyć pełną zawartość ich librarii czy kierunki zainteresowań, tym niemniej są oni warci przypomnienia.

Jednym z takich bibliofilów był biskup wileński Jerzy Albinus (Albinus). Urodził się w Wielkim Koźminie w Wielkopolsce. Dokładna data nie jest znana, jednak niektóre biogramy podają ok. 1510 r. Zmarł 10 maja 1570 r. w Wilnie³. Swoje książki opatrywał superexlibrisem z herbem Rola, brak jest jednak wiadomości na temat jego nobilitacji⁴.

Studia wyższe odbył w Uniwersytecie Krakowskim. W 1530 r. uzyskał stopień bakałarza. Z tego okresu jego działalności można wskazać zaangażowanie Albinusa w wydanie dzieła niemieckiego humanisty i pedagoga Piotra Mosellana *De primis apud rhetorem exercitationibus praeceptiones. P. Mosellani, primum quidem in privatorum suorum discipulorum usum comparatae deinde in commu-*

* Ks. Tomasz Moskal – dr historii Kościoła, adiunkt w Instytucie Historii Kościoła, Wydział Teologii KUL.

¹ S. Lempicki, *Biskupi polskiego renesansu*, Lwów 1938, passim.

² L. Hajdukiewicz, *Księgozbiór i zainteresowania bibliofilskie Piotra Tomickiego na tle jego działalności kulturalnej*, Wrocław 1961; L. Barszcz, *Andrzej Krzycki. Poeta, dyplomata, prymas*, Gniezno 2005; *Volsciana. Katalog renesansowego księgozbioru Piotra Dunin-Wolskiego, biskupa płockiego*, opr. A. Obrębski, Kraków 1999.

³ Cz. Baran, *Albinus, Albinus Jerzy*, w: *Encyklopedia Katolicka* (dalej: EK), t. 1, kol. 310-311; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, kol. 3.

⁴ Sipayło M., *Polskie superexlibrisy XVI-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, Warszawa 1988, s. 60-61.

nem adolescentum utilitatem conscriptae. Georgius Albinus Cosmynianus ad lectorem. Wyszło ono spod pras warsztatu Macieja Szarfenberga w Krakowie w 1530 r.⁵ Zainteresowania humanistyczne wiązał z dalszymi studiami. W 1531 r. uzyskał stopień magistra sztuk wyzwolonych.

Dwa lata pracował na wydziale filozoficznym jako extraneus non de facultate (docent). W 1531 tematem jego zajęć były *Listy* Cyserona, zaś drugie półrocze poświęcił *Fastom* Owidiusza.⁶ Nie zaprzestał działalności wydawniczej. Z tego bowiem czasu pochodzi dzieło *Decasticha novem musarum natali Christi congratulantium* wydane u Hieronima Wietora w Krakowie⁷. Także dwie kolejne książki Albinus opublikował w tym zakładzie drukarskim. Pierwszą z nich było *Invectivarum in L. Catilinam* (w którym znajdowały się cztery mowy przeciw Katylinie), do którego dołączył wierszyk na cześć Cyserona *De laudibus Ciceronis, Georgij Albinij Carmen extemporaneum*⁸. Drugim dziełem wydanym przez Albinusa, dedykowanym swojemu protektorowi Stanisławowi Bielowi – ówczesnemu wicekanclerzowi Uniwersytetu Krakowskiego – było opracowanie z zakresu wymowy łacińskiej Jana Despauteriusa *De accentibus, sive de recta pronuntiacionis ratione, libellus in commodum studiosorum seorsum excusus. Huic quaedam utilitatis gratia cum regulis generalibus quantitatis addita a Georgio Albinio Cosminensi*⁹. Książkę tą zilustrowano ozdobnym drzeworytem umieszczonym na odwrocie strony tytułowej, przedstawiającym mędrca w liściach.

W 1533 r. współpracował z Benedyktem z Koźmina przy wydaniu u Macieja Szarfenberga poematu Lukana *Marci Annei Lucani Poetae Clarissimi Pharsalia nunc diligentius excusa, ac scholiis et doctis et non infrigiferis illustrata. Adjecta Georgii Albini de auctore censoria epistola*¹⁰.

W tej samej drukarni wytłoczono ostatnie znane dzieło z zakresu starożytności, wydane przez Albinusa. Była nim opublikowana w 1537 r. mowa Cyserona *Pro Archia*. Dzieło to wydawca dedykował swojemu przyjacielowi Andrzejowi Bonerowi¹¹.

Miejsca publikacji dzieł Jerzego Albinusa, świadczą o jego obecności w kręgach krakowskich humanistów. Oficyna Hieronima Wietora działająca w Krakowie od 1518 r., oprócz wydawnictw w języku polskim, specjalizowała się w upowszechnianiu piśmiennictwa humanistycznego i klasycznego. Tam publikowano podręczniki łaciny klasycznej oraz utwory literatury klasycznej w językach łacińskim i greckim. Bezspornie największą zasługą Wietora było przybliżenie idei Erazma z Rotterdamu przez druk jego dzieł. Bliskim współpracownikiem Hieronima był Marek Szarfenberg. W 1525 r. odłączył się od Wietora i od końca

⁵ E XXII, s. 587-588.

⁶ H. Barycz, *Albinus Jerzy*, PSB, t. 1, s. 47.

⁷ E XII, s. 101.

⁸ Wydane w Krakowie w 1532 r. u Hieronima Wietora w 4° (E t. 14, s. 258).

⁹ E XV, s. 160.

¹⁰ Kraków, Mateusz Szarfenberg, w 8° (E t. 21, s. 489)

¹¹ E t. 14, s. 258.

1526 r. z krewnym Maciejem, zaczął własną działalność wydawniczą, kontynuując wydawanie dzieł z zakresu humanistyki¹².

Po opuszczeniu Akademii Krakowskiej, Jerzy Albinus w 1533 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był proboszczem w Lubczynie, kanonikiem kolegiaty św. Marii Magdaleny w Poznaniu, od 1546 r. archidiaconem słuczewskim, kantorem wileńskim. W 1550 r. został biskupem tytularnym Methone i sufraganiem wileńskim¹³.

Znane były powszechnie proreformacyjne zainteresowania Albinusa. Podejrzewany o sprzyjanie protestantom, myślał o wprowadzeniu do liturgii języka polskiego. Gromadzona przez niego biblioteka zawierała wiele dzieł uznawanych za heretyckie. Były to przyczyny napięć, jakie istniały między sufraganiem wileńskim a tamtejszą kapitułą. W 1563 r. sprawa Albinusa została nawet przedstawiona papieżowi Piusowi IV. Wydaje się jednak, że w obronie sufragana wileńskiego stanął król Zygmunt August¹⁴.

Po objęciu sufragani, Albinus wydał jeszcze jedno dzieło. Było to *Piae meditationes stichologia*, opublikowana w Krakowie u Mateusza Siebeneichera w 1560 w⁴⁰¹⁵. Dedykował je Janowi Ocieskiemu herbu Jastrzębiec, który w latach 1552-1563 był kanclerzem królewskim¹⁶. W książce na odwrocie strony tytułowej umieszczono herb Ocieskiego Jastrzębiec i dwa wiersze łacińskie. Na karcie przedostatniej znalazły się wiersze łacińskie ad Andream Patricium Nidecium. Ostatnią kartę ozdobił herbem (Albinusa?) oraz dwoma wierszami łacińskimi¹⁷.

Jerzy Albinus był wielkim bibliofilem. Z pewnością zdobyte wykształcenie było źródłem inspiracji do tworzenia księgozbioru. Pełnione funkcje w Kościele niosły ze sobą praktyczną możliwość realizacji tych zamierzeń. Zgromadził dużą bibliotekę liczącą ok. 1000 tomów¹⁸. Nie można jednak dokładnie określić liczby dzieł. Brak jest bowiem spisu książek. Ponadto Albinus zmarł bez testamentu, który mógłby zawierać wykaz posiadanych woluminów.

Księgozbiór po zmarłym sufraganie został przekazany kapitule wileńskiej. Miejscowy biskup Walerian Protaszewicz rozporządził, by libraria sufragana stała się załącznikiem biblioteki nowopowstałego kolegium jezuickiego. Sporządzone wówczas spisy książek przekazanych do kolegium, nie zachowały się¹⁹.

Jest rzeczą niezmiernie ciekawą, że z tej ogromnej jak na owe czasy librarii, do dziś zachowało się w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego tylko 6²⁰ lub też wg

¹² *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*. Tom 1: *Małopolska*. Część 1: *Wiek XVI-XVI*, red. A. Kawecka-Gryczowa, Wrocław 1983, s. 337-339.

¹³ Barycz, *Albinus*, s. 47; Baran, *Albinus*, kol. 311; Nitecki, *Biskupi*, kol. 3.

¹⁴ A. Baziūnienė, *Albinijus Georgijus*, w: „*Knygotyros*“ *encyklopedinio žodyno papildymai: biogramos*, s. 319-320 (korzystałem z elektronicznej wersji: http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/knygot/36/zodyno_papildymas.pdf), stan z dnia 8.08.2007.

¹⁵ E t. 12, s. 101.

¹⁶ *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku*. *Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992, s. 189

¹⁷ E t. 12, s. 101.

¹⁸ <http://www.unesco.org/webworld/mdm/visite/vilnius/knygos/eknyg.htm>, stan z dnia 8.08.2007.

¹⁹ Baziūnienė, *Albinijus*, s. 319.

²⁰ <http://www.unesco.org/webworld/mdm/visite/vilnius/knygos/eknyg.htm>

innych źródeł 7 książek²¹. Pojedyncze egzemplarze dzieł z kolekcji Albinusa znajdujemy m.in. w Tartu, Petersburgu, Leningradzie i Warszawie²².

Warto także wspomnieć, że Teodor Narbut pisząc o bibliotece sufragana wileńskiego podaje, że została w 1581 r. spalona ze względu na heretyckie treści dzieł w niej obecnych. Nie wydaje się to jednak prawdą²³. Być może pożar, który strawił dużą część biblioteki w 1610 r. czy inne wydarzenia losowe, spowodowały znaczne ubytki w zasobie biblioteki²⁴.

Na podstawie zachowanych książek można wskazać, że biskup Jerzy posiadał dzieła wybitnych reformatorów wiary (co pokrywa się z twierdzeniem o jego protestanckich sympatiach), filozofów, historyków starożytnych czy Ojców Kościoła. Tytułem egzemplifikacji można wskazać *Enchiridion* Epikteta w przekładzie Hieronima Wolffa, *Wojnę żydowską* Flawiusza, *Opera* Orygenesesa wydane w Bazylei u Frobenia w 1536 r., *Graecorum Romanorumque illustrium vitae* Plutarcha wydane w 1550 czy *Opera* Arystotelesa²⁵. Były to najczęściej wydania, które zostały wydrukowane w oficynach Paryża i Bazylei. Oprawione w jasną lub brązową skórę, były opatrzone datą wykonania tej pracy przez introligatora²⁶.

Albinus posiadał również ów charakterystyczny dla każdego bibliofila znak, którym jest superexlibris. Przedstawiał on herb Rola (róża od której odchodzą trzy kroje w rosochę), insygnia biskupie oraz inicjały: G[eorgius] A[lbinus] E[piscopus] M[ethonensis]²⁷. W poszczególnych egzemplarzach można ponadto spotkać na kartach tytułowych autograf biskupa Jerzego lub napis *Georg Alb* lub *Geor Alb* który był kończony inną ręką *Georgius Albinus*²⁸.

Jak zauważył J. Rogala „książki pochodzące ze zbiorów Albinusa posiadają jeszcze dodatkowy walor w postaci marginaliów sporządzonych ręką ich właściciela. Świadczą one o zainteresowaniach osoby duchowej literaturą antyczną i jej humanistyczną treścią”²⁹.

Podjęcie szczegółowych badań nad pozostałościami księgozbioru oraz osobistymi zapiskami jego właściciela, ukazałoby w jaśniejszym świetle postać renesansowego humanisty, którym z pewnością był biskup Jerzy Albinus.

²¹ Alma Baziūnienė, *Albinijus*, s. 319.

²² Tamże, s. 319.

²³ Tamże, s. 319.

²⁴ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, opr. Ludwik Grzebień, Kraków 1996, s. 742.

²⁵ M. B. Topolska, *Czytelnik i książka w Wielkim Księstwie Litewskim w dobie Renesansu i Baroku*, Wrocław 1984, s. 275; *Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 1, cz. 2, Warszawa 1994, opr. T. Komender, s. 432; J. Rogala, *Nowe badania uczonych litewskich dotyczące dziejów księgozbiorów na Wileńszczyźnie i Białorusi*, w: *Z badań nad polskimi księgozbiarami historycznymi*, t. 11, s. 238.

²⁶ Alma Baziūnienė, *Albinijus*, s. 319.

²⁷ Sipayło M., *Polskie superexlibrisy XVI-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, Warszawa 1988, s. 60-61.

²⁸ Alma Baziūnienė, *Albinijus*, s. 319; Sipayło M., *Polskie superexlibrisy*, s. 60-61.

²⁹ J. Rogala, *Nowe badania*, s. 238.

DIE BIBLIOTHEK VON JERZY ALBIONOS, ODER ÜBER DIE ANFÄNGE DER BIBLIOTHEK DER WILNAER UNIVERSITÄT

Zusammenfassung

In diesem Artikel werden die bibliophilen Interessengebiete des Wilnaer Weihbischofs Jerzy (Georg) Albinus (1510-1570) vorgestellt. Schon während seiner Studienzeit in Krakau interessierte er sich für die antike und die humanistische Literatur. Sein Wissen auf diesem Gebiet vertiefte er durch die Lektüre der in seiner etwa 1000 Bände zählenden Bibliothek befindlichen Werke. Bekannt sind heute einige Bücher aus dieser Sammlung mit eigenhändigen Besitzvermerken des Bischofs sowie mit Lesenotizen. Die Einbände der Bücher aus der Bibliothek von Bischof Albinus besitzen ein eingprägtes Superexlibris mit Rola-Wappen, den bischöflichen Insignien sowie den Initialen GAEM.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich